

v splošnost tujega, večjega, privlačnejšega in bolj varnega, čeprav varljivega sistema?

Šmo dovolj močni za nujno odprtost, pred asimilacijami in pred migracijami?

In še in še. A vsemu je odgovor zagotovo en sam: sami si pišemo svojo usodo, za svoj uspeh ali polom bomo krivi sami.

A naj mi bo za konec teh vprašanj dovoljeno zapisati nekaj stavkov iz sveta, ki mi je blizu, iz otroštva, saj smo tudi mi zdaj v nekakšnih zgodnjih otroških letih: Otroški svet ne stoji le na tankih nožicah kakšne kraljice gosje nožice, ni le domovje kakšne prijazne bele vile na blazini iz pravljice, ne kolovrati samo med kolóvrati sanj in oblaki, a je, čeprav tako majhen in nebogljen in nezaščiten, položen, kamor pač je, ne ravno zmeraj v varno zavetje. Zato ni le hosana, je tudi rana. Niso samo čuda, je tudi muka. A ob tem je tudi tolažba: otroci imajo najkrajše noge, a delajo najdaljše korake. Jih bomo znali posnemati v naši državni in narodni hoji v prihodnost.

Tone
Peršak

Pot je končana, potovanje se začnja

V začetku februarja je bilo v Strasbourgu zasedanje parlamentarne skupščine Sveta Evrope in v okviru druge točke dnevnega reda – pravzaprav prve vsebinske točke po otvoritvi zasedanja in proceduralnih formalnostih – je parlamentarna skupščina obravnavala vprašanja s področja kulture in izobraževanja. Najprej položaj kulturne dediščine v Srednji in Vzhodni Evropi in nato problematiko knjižnic in znanstvenih arhivov v Srednji in Vzhodni Evropi. Kot da je tudi načrtovalce diskusij v okviru Sveta Evrope obšlo spoznanje, da bodo dežele, ki so v zadnjih dveh, treh letih preživele tako temeljite pretrse, v veliki meri izzvane in ponekod celo načrtovane prav v sferi kulture v najširšem pomenu besede, morale na novo premisliti o svoji kulturni samobitnosti ter preteklosti in prihodnosti svoje kulture.

Slovenska kultura je ob osamosvajanju Slovenije in preraščanju slovenskega naroda v nacijo gotovo odigrala izjemno pomembno vlogo, morda celo najpomembnejšo, kajti igrala jo je tako rekoč od začetka; torej od trenutka, ko je prenehala biti in nastajati kot zgolj ljudska kultura in je začela samo sebe razumeti in se predstavljati kot nacionalna kultura. Ta premik najbrž povsem utemeljeno pripisujemo Trubarju, ki vsekakor ni zaslužen samo kot avtor prve slovenske knjige, temveč tudi kot mož, ki je začel v slovenskega duha vnašati prvine osvečenega protestantizma in lastne odgovornosti zavedajočega se individualizma, nekolikanj tujega tradicionalnemu katolištvu. Prav te prvine, torej nepripravljenost za nepremišljeno sprijaznenje s splošno sprejetimi stališči in vrednotami, občutek lastne – posamične odgovornosti za (tudi) skupno usodo in neustavljiva nagnjenost k protestu, kadar prepozna krivico ali zatiranje, so opredeljevale pravzaprav vso kulturo Slovencev skozi vso zgodovino. Njene najvidnejše

predstavnik in ustvarjalce pa prav gotovo. In prav ta značilnost jo je najbrž tudi gnala v to, da je v posebnem položaju slovenskega naroda, ki ni mogel prerasti v nacijo, kultura prevzela vlogo in naloge nacionalne politike. Tisto, kar se je sicer imenovalo slovenska politika, pa se je v glavnem vedno – razen častnih izjem kajpak – podrejalo nekakšnim »višjim« interesom (moralni avtoriteti dunajske krone, viziji katoliške nadnacionalne skupnosti, jugoslovanski ideji, ideologiji proletarskega internacionalizma itd.) ali pa se je docela sprofaniralo v podrejanju zgolj pragmatičnim (koristnim) težnjam. Takšna vloga kulture, ki jo je Dimitrij Rupel označil kot slovenski kulturni sindrom, je z najnovejšimi političnimi dogodki in mednarodnim priznanjem Slovenije res postala del nekakšne slovenske kulturne dediščine. Kakor je npr. kaka stavba iz sedemnajstega ali osemnajstega stoletja kulturni spomenik prve vrste, načrt za prav takšno stavbo, ki naj bi jo zgradili danes, pa bi vsi označili kot neustvarjalno kopiranje, tako bi najbrž tudi prizadevanje slovenske kulture, če bi želela zadržati svojo večstoletno funkcijo, izpričevalo neustvarjalnost in pomanjkanje moči.

Kultura se bo potemtakem gotovo odpovedala vlogi, ki jo je imela tako rekoč pol tisočletja, čeprav to že povzroča neke vrste pretres v tej sferi in ta pretres bo najbrž s časom videti še hujši. Za marsikoga bo to pomenilo celo izgubo smisla njegovega početja in izgubo motivacije, kajti biti kulturnik je na Slovenskem pomenilo celo nekakšno karizmo samo po sebi. Kultura bo začela funkcionirati kot zgolj kultura in odločilne bodo postale druge razsežnosti, navzoče nedvomno že doslej, vendar prepogosto zanemarjene. To pa nikakor ne pomeni, da se kulturniki ne bodo več zanimali za politiko ali da jih pojavi, ki so jih vznemirjali doslej, poslej ne bodo več vznemirjali (npr. kršitve človekovih pravic, zavezanost jeziku, zagledanost v človeka kot enkratno in neponovljivo bitje itd.). Toda odnos med kulturo in politiko ter med kulturniki in politiki bo najbrž moral postati tak kot drugod po svetu, obojestransko kritičen. Gre za dvoje pomembnih, nemara celo najpomembnejših – vsaj glede na vpliv na ljudi – dejavnosti v družbi, ki sta si po naravi stvari v svojevrstnem sovražnem objemu in se celo vzajemno navdihujeta.

V Sloveniji se je v zadnjih nekaj letih pravzaprav vse spremenilo, četudi na prvi pogled to še ni tako zelo opazno. Da je to res, priča navsezadnje tudi dejstvo, da se tudi še pred dvema, tremi leti nadvse dejavne oblike in ustanove civilne družbe v tem novem času kar nekako slabo znajdejo. Kljub vsem nemalokrat upravičenim očitkom na račun »nove oblasti« in novih političnih subjektov, je vendarle res, da so vse oblike in vsebine delovanja v družbi postale docela legalne in v bistvu tudi enakovredne. To pa pomeni, da so nekatere oblike, ki se jih je pred tem držal poseben čar, le napol dovoljenega ali celo nedovoljenega in prekucuskega, postale manj opazne in morda celo manj privlačne tudi za tiste, ki so jih uporabljali. Po drugi strani pa si kajpak iščejo smisel in vsebino ter obliko, ustrezne spremenjenim razmeram. Tem bolj velja to najbrž za kulturo, o čemer pričajo ne nazadnje tudi žolčne diskusije o slovenskem nacionalnem kulturnem programu, o kulturni politiki slovenske države in prepočasnem prenavljanju zakonodaje, ki ureja to področje. Po eni strani se skušajo kulture polasčati nosilci novih/starih ideologij, po drugi strani pa se celo ljudje, ki jim je slovenska kulturna srenja še nedavno omogočala, da so sploh lahko javno delovali, zdaj ozirajo na to področje dokaj zviška, češ: kultura lahko počaka, zdaj se moramo ukvarjati s pomembnejšimi stvarmi.

Narod, ki se je še pred nekaj leti trkal po prsih, da je tako rekoč najkulturnejši narod na svetu, se danes vsaj na prvi pogled za kulturo in njen položaj več ne zmeni. Kultura je bila – naj so se tega posamezniki in skupine še tako otepali – do nedavnega resnično proizvodnja smisla tudi na kolektivni ravni in generator slovenske samozavesti. Tudi razstave modernistov in postmodernistov, ki so nedvoumno zavračali kakršnokoli nacionalno afirmativno vlogo, in razglabljanje o slovenskem nacionalnem vprašanju, smo vedno razumeli tudi kot posredno dokazovanje naše enakovrednosti z drugimi, torej kot obliko samopotrjevanja slovenskega naroda in ne nazadnje kot dokaz, kako zelo si zaslužimo, da nas kot sebi enake sprejmejo medse narodi, ki so se že uresničili kot nacije. Zdaj nam je to priznано in poslej bo treba to svojo enakopravnost dokazovati drugače, če bomo želeli ta status obdržati. Seveda tudi z navzočnostjo naše kulture na svetovnem kulturnem tržišču, vendar ne samo z njo in ne več enako. Slovenska kultura v širšem pomenu besede (umetnost in znanost ter znanje) bo hočeš nočeš stopila v mednarodni prostor konkurence oziroma na tržišče idej, inovacij in umetnin, katerih vrednost določata stopnja estetskega ugodja, ki jo umetnina omogoča in privlačnost morebitne inovativnosti oziroma novosti.

Po drugi strani pa bo slovenska kultura končno morala postati tudi znotraj slovenske države dejavnost z realnim ozadjem, vlaganji in donosi. Država jo bo kajpak podpirala, kajti z vidika države je kultura nedvomno koristna dejavnost, naj kultura sama kriterij koristnosti še tako odklanja. To so spoznale že vse razvite države in prav zato v kulturo (v širšem pomenu besede in ne le v kulturo kot umetnost) tudi vedno več vlagajo. Kultura ta vložek vrača v mnogoterih nadvse donosnih oblikah, vendar samo pod pogojem, da se država v procese in vsebine ne vmešava (tega žal tudi nova oblast v Sloveniji še ni spoznala). Seveda pa je ob stališču države oziroma politike enako in z vidika kulture še bolj pomembno stališče kulture same, ki stališče države odklanja. Kultura ne sme biti in ne more želeli biti koristna oziroma funkcionalna in zato zavrača pollaščenje s strani države, se ji izmika v subverzivnost, ezoteričnost in marginalizem. Obe stališči sta legitimni in razumljivi; od tod prej omenjeni sovražni objem vzajemnega oplajanja in navdihovanja. In zato je tudi tako pomembno, kako bo nova slovenska država zakonsko uredila pogoje za kulturno dejavnost in v bistvu osvobodila kulturo lastne oblasti, se odpovedala lastni težnji vplivanja nanjo ter tako omogočila vse tisto, kar si od kulture želi.

OPOMBA: Najbrž je v vseh teh stavkih malo zveze z zastavljenimi vprašanji, vendar vse povedano kljub temu izhaja prav iz intenzivnega razmišljanja o spremenjenem položaju slovenske kulture in ljudi, ki to kulturo ustvarjajo.